

Çocuklar İçin Hazırlanan Mesnevi Hikâyeleri Üzerine

İsmail Güleç*

Ülkemizde özellikle son yıllarda *Mesnevi*'den seçilen hikâyelerin bir araya getirilmesinden oluşan kitapların sayısında bir artış gözlemlenmektedir. MEB'in ilk ve orta öğretim öğrencilerine yönelik 100 Temel Eser olarak bir liste tanzim etmesi ve bu eserleri tavsiye etmesi bu artışın nedenleri arasında ilk sırada sayılabilir.

Çoğu yayınevi herhangi bir ölçüye başvurmaksızın, hazırlayanın yetkin olup olmadığını düşünmeden kitaplar hazırlatıp yayınlamaktalar. Bu kitapların büyük bir kısmı daha önce yayınlanan kitapların ufak tefek değişiklik yapılmış hâli olduğu için neredeyse kitaplar birbirine benzemekte ve amaca tam olarak hizmet etmemektedir.

Oysa çocuklar için hazırlanan hikâyeler her şeyden önce çocuğa göre olmalı, onların bilişsel ve duyuşsal gelişimlerine uygun özellikleriyle taşınmalıdır. Seçilen hikâyelerin bu tür özellikleri taşıyıp taşımadığına dikkat edilmeli, çok ince bir elemekten ve değerlendirmeden geçtikten sonra kitaplara alınmalıdır.

Bunun yanı sıra kimi yazarlar *Mesnevi*'deki hikâyeleri çocuklar için de anlamlı bulup içlerinden bazılarını sadeleştirerek çocukların anlayacakları ve kavrayacakları bir şekilde bir araya getirmişlerdir. Bu tür seçkilerin üç temel özelliği vardır: Birincisi daha çok çocuklara ilginç geleceği düşünülen hayvan masallarından seçilmeleridir. İkinci özelliği resimli olmaları, üçüncüsü ise dilinin sade ve kısa olmasıdır. *Mesnevi*'den seçilen kimi hikâyeleri dilini basitleştirerek ve tekerlemesi cümleler ekleyerek konuya uygun resimlerle birlikte yayınlamışlardır.

Mesnevi hikâyelerinin çocuk edebiyatı açısından zayıf, kuvvetli ve orta denilecek yönleri vardır. Zayıf yönü olağanüstülüklerin, kurguların, fantastik unsurların yeteri kadar olmamasıdır. Kuvvetli

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi, igulec@sakarya.edu.tr

yönü alegorik anlatım tarzıdır. Orta yönü ise çatışmaların (olay çatışması/kişi-kişi çatışması/kişi-doğa çatışması vs.) zayıf bir şekilde geçmesidir. Bunlar aynı zamanda yayına hazırlayanların avantaj ve dezavantajlarıdır.

Mesnevi’de Yer Alan Hikâyeler

Tespitlerimize göre *Mesnevi*’de 324 hikâye yer almaktadır. Bunların konularına göre dağılımı şöyledir:

Konu	Aded
Halk Hikâyesi-Fıkra	132
Peygamber kıssaları	48
Menkıbeler	46
Hayvan Hikâyeleri/Fabllar	33
İslam Tarihinden olay	19
Müstehcen hikâye	14
Efsanevi şahsiyetler	6
Diğer	5

Hikâyeler seçilirken veya düzenlenirken mutlaka hitap edilecek kitle göz önünde bulundurulmalı, bir yaş grubu seçilip ona göre hazırlanmalıdır. 6-9, 9-11 veya 11-14 yaş gruplarından biri tespit edilmeli ve yaş grubunun özelliklerine uygun hikâyeler uygun bir dil ve üslupla aktarılmalıdır.

Çocuklar için yazılan hikâyelerde bulunması gereken temel iki özellik eğitmek ve öğretmek olmalıdır. Bu iki özellik göz önünde bulundurularak hikâyenin konusu, anlatılan olaylar ve seçilen kahramanlar hedef kitlenin ilgilerine ve kavrayış gücüne uygun olmalıdır. Bilgiler doğrudan verilmemeli, dolaylı yoldan aktarılmalıdır. Doğrudan nasihat veren cümleler olmamalı, çocuğun kendisinin bulmasına imkan verecek şekilde anlatılmalıdır. Eğlendirirken çocuklara bilgi vermenin yanı sıra kimi evrensel ve yerel değerler de aktarmalıdır. Ama bunu değer aktarmak için yazılmış havası vermeden yapmak gerekir. Çocuklara verilmek istenen bilgiler ve kazandırılmak istenen değerler metnin içine sindirilmeli, bu kavramlara ve düşüncelere çocuğun kendisinin ulaşması sağlanmalıdır. Güven, sevgi, dostluk, başarmak gibi değerler öncelikli olarak verilmelidir.

Hikâyeler, çocuklarda estetik zevkin oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlamalı, dikaktik olduğu kadar estetik de olmasına dikkat

edilmelidir. Olaylar; karmaşık bir yapı arz etmemeli, çocukta ilgi uyandıracak, merak ve heyecan unsurlarını harekete geçirecek nitelikte oluşturulmalıdır.

Seçilen hikâyelerin konuları çocuğun hayal gücünü ve muhakeme yeteneğini geliştirecek nitelikte olmalı, kahramanlar ve anlatılan olaylar çocuğun dünyasına yakın olmalıdır. Kahramanlar olağanüstüleştirilmemeli, çocuk için erişilebilir olmalıdır. Kavrama düzeylerini aşmayacak nitelikteki soyut konu ve düşüncelere yer verilmelidir. Hikâyeler, çocuk ile günlük yaşam arasında bir ilişki kurmalı, çocuğun hayatı öğrenmesine yardımcı olmalıdır. Müstehcen ve politik olmamasına çok dikkat edilmelidir.

Dil ve Üslup

Her şeyden önce yazar çocuklarla arkadaşmış gibi samimi bir dil kullanmalıdır. Bunun için de yazar diyaloglara daha çok yer vermeli- dir. Çocuklar için hazırlanan bu hikâyelerin kurgusu basit, sade, akıcı ve sürükleyici olmalıdır. Türkçenin güzelliklerini ve inceliklerini sez- direrek öğreten bir dil kullanılmalıdır. Şiddet, abartılmamak ve özen- dirilmemek kaydıyla bir miktar yer alabilir. Çocukları güldürecek unsurların yer almasına dikkat etmek gerekir.

Cümleler ve paragraflar kısa olmalıdır. Gereksiz ayrıntı ve tasvir- lerden kaçınılmalıdır. Hikâyelerin hacimce büyük olmamalarına dik- kat edilmeli, hikâyeler birkaç sayfayı geçmemelidir. Hikâyelerde ata- sözleri ve deyimlere yer verilmeli, çocukların kültürü yakından öğ- renmeleri amaçlanmalıdır. Bunun yanında günlük hayatta sık kulla- nılmayan kelimeler tercih edilmemeli, sesletimi zor kelimeler kulla- nılmamalıdır. Argo ve kaba bir dil asla kullanılmamalıdır.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız özellikler göz önünde bulundu- rulduğunda günümüzde yayınlanan hikâyelerin bir çoğunun uygun olmadığı görülecektir. Bunların bir kısmı seçilen hikâyenin uygunlu- ğu bakımından, bir kısmı da dil ve üslup bakımından yetersiz kal- maktadır.

Hikâyeleri Yazma Yöntemleri

Yukarıdaki özelliklere göre tespit edilen hikâyeler üç farklı şekil- de kaleme düzenlenebilir. İlkinde metne sadık kalınırken, ikincisinde dil değişirken olay muhafaza edilmekte, üçüncüsünde ise dilin yanı sıra sade hikâyenin konusu kalmakta, onun dışında her şey değiş- mektedir. Hikâyenin aslına göre ilkinde bir derece uzaklaşılırken

ikincisinde biraz daha, üçüncüsünde ise kaynak metin ile aralarında sadece konu benzerliği olmakta, iyice uzaklaşmaktadır. Üç hâlde kaynak metinden uzaklaşmış olmaktadır.

Genel olarak, özgün hâli üzerinde değişiklikler yapılan metinler için “değiştirilmiş metin” terimi kullanılmaktadır. Bu tür metinlere “müdahale edilmiş metin” ve “özel metin” diyenler olduğu gibi ders kitaplarında “düzenlenmiş metin” teriminin kullanıldığına da rastlanır.

1. Sadeleştirmek ve kısaltmak

Mesnevî'de yer alan hikâyelerin özelliklerinden biri iç içe olması ve bir hikâye bitmeden bir diğer hikâyeye geçmesidir. Ayrıca hikâye anlatılırken Mevlânâ, konu ile ilgili açıklamalara geçmekte ve hikâye uzamaktadır. Bu bölümlerin çocuklar için anlaşılması zor olduğunu biliyoruz. Bu bakımdan hikâye ile ilgili olmayan bölümler çıkartılır. Ayrıca çocuklar için anlaşılabilir olması için kimi kavram ve kelimeler sadeleştirilir. Ayrıca uzun cümleler kısaltılır, iki veya daha fazla cümle ile ifade edilir. Burada yayına hazırlayan hikâyenin kurgusuna ve diline pek fazla müdahale etmemekte, aslına sadık olarak aktarmaktadır.

Boyacı Küpüne Düşen Çakalın Hikâyesi

Bir gün çakalın biri yolda giderken bir boyacı küpüne düştü. Çıkmak için uğraştıkça her tarafı boya oldu. En sonunda çıktı ama boyanmadık bir tarafı kalmadı.

Boylar kuruyunca parlamış, güneş vurunca da renkler ortaya çıkmıştı. Boyanmış hâli çakalın çok hoşuna gitti ve kendini çok beğendi. “Tavus kuşuyum ben” demeye başladı. Kendini yeşil, kırmızı, pembe ve sarı renklerde görmüş ve o hâlini arkadaşlarına göstermek istemişti.

Arkadaşları onun boyalı hâlini görünce sordular:

- A çakalcık, bu ne hâl! Fazlasıyla neşelere dalmışsın, pek bir mutlu olmuşsun. Kendini pek beğenmişsin, öyle ki bizleri beğenmez oldun. Böyle güzel renkleri nereden aldın? Bu güzelliği nerede elde ettin?

Ancak çakallardan biri şüphelendi ve:

- Sen ya hile yapıyorsun, ya da bir şeyler oldu, gerçekten neşeli ve güzel kimselerden oldun, dedi. Boyacı küpüne düşen çakal usulca kendisine hile yapıyorsun diyen çakalın yanına sokuldu, kulağına eğildi ve fısıldadı:

- Hele bir bana bak, şu renklerime bak! Ressamlarda bile böyle güzel resimler yok. Gül bahçesine döndüm, ne hoş renklere boyandım. Şu güzelliğime, şu tatlılığıma bak. Bütün bunlar bana Tanrı'nın ihsanı, hediyesi. Beni sev, bana bayıl, beni kendine efendi olarak kabul et. Bana bu dünyanın övüncü, dinin direği, de.

Çakallar, boyacı küpüne düşen çakalın etrafını çevirdiler ve sordular:

- A elmasım, a güzelim, bir çakalda bu kadar güzellik olur mu? Sen bir tanesin. Güzellikte eşin, benzerin yok. Biz seni nasıl çağıralım?

- Bana, göklerdeki yıldızlar kadar parlak erkek tavus deyin, demesi üzerine;

- İyi, diyelim ama tavus kuşları gül bahçelerinde salınarak gezerler. Sen de onlar gibi gezebilir misin?

Diye sordular.

- Yok canım nasıl öyle cilve yaparak gezebilirim. İnsan yollara düşmeden nasıl hedefime vardım, diyebilir?

Bunun üzerine çakallar;

- Peki tavus kuşları gibi ötebilir misin?

Diye sorunca ötemem, diye cevap verdi. Bu cevabı işiten çakallar boyacı küpüne düşen hileci çakala dönerek dediler ki:

- O hâlde sen tavus değilsin. Tavus kuşunun güzelliği Allah'tandır, değişmez.

Hile ile o güzellik elde edilir mi hiç?

2. Sıfırdan/yeniden yazmak

Burada hazırlayana büyük iş düşmektedir. Hazırlayan hikâyeyi okuyacak, iyice anlayacak, daha sonra kendi cümleleriyle hikâyeyi aktaracaktır. Bunun avantajı zamanın ruhuna uygun bir dil kullanılmasına imkân vermesidir. Ancak yayına hazırlayacak kişinin Türkçesi güzel, dili kullanma becerisi yüksek olmalıdır. Sanatçı ruhuna sahip olanlar, daha önce hikâye veya roman veya başka metin yazarlığı yapmış kimseler tercih edilmelidir. Aksi takdirde sıradan metinler oluşturulmuş olur.

Mesela *Mesnevi*'de geçen Hüdhüd ile Karga hikâyesini ele alalım. Başlık bu hâliyle sıradan ve çok dikkat çekici değil. Şimdi hikâyedeki konumlarına uygun olarak hüdhüd ve kargayı niteleyen bir başlık hâline dönüştürelim.

Kıskanç Karga ile Bilge Hüdühüd'ün Hikâyesi

Böylece başlığı yeniden yazmış olduk. Sadece başlığı okuyan çocuk hikâyenin karga ile hüdühüd arasında geçtiğini anlamakla kalmayacak karganın kötü, hüdühüdün ise iyi bir karakter olduğunu hemen kavrayacaktır. Hikâyeye başlamadan elde ettiği bu bilgi onun hikâyeyi daha iyi anlamasını ve kavramasını sağlayacağı gibi uyandıracığı merak ile de daha ilgili olmasını sağlayacaktır.

Her gördüğünü kendin gibi sanma...

Eski, ahşap bir dükkan... Uzun, işlemeli kapı, tokmağından tutularak gıcırtyla açılıyor. O an her türlü bitkinin kokusu havaya karışıyor ve insanı kendinden geçiriyor adeta. Dükkanın her yanında çeşit çeşit bitkiler, çiçekler, macunlar, baharatlar... Hemen girişte tahta kutularda tarçın, yenibahar, keten tohumu, karabiber, kırmızıbiber, safran gibi çeşitli baharatlar var. Tahta duvarlara asılı dolaplarda ise cam kavanozlar yerleştirilmiş. Bu kavanozlarda bir kısmı ağır dindirici, bir kısmı kuvvet verici, bir kısmı iştah açıcı bitkisel ürünler var. Yerde, duvar kenarında ise ip gibi dizilmiş gül yağı şişeleri duruyor. İnsanları kendinden geçiren bu güzelim kokulara yeşil renkli, konuşkan bir papağanın güzel sesi karışıyor...

3. Uyarlamak/ilhamla yazmak

Uyarlamak hikâyelerin sadece dilini değil, kurguyu, olayları, kahramanları ve mekanları da değiştirerek yeniden yazma işidir. Bu dili kullanma becerisi yanında hayal becerisi ve kurgu kabiliyeti ister. Bu bakımdan bu yöntem, diğerlerinden daha çok sanatçı ruhu ister, diyebiliriz. Başarılı bir hikâye yazabilmek için sanatçı hassasiyeti/ ilhamının yanı sıra metne duyguları katmak ve çok çalışmak gerekir. Bu yüzden en zoru budur. Bu bakımdan herkesin kalkışmaması gereken bir iş olduğunu söylemeliyim. Bir örnek verelim.

Messi formasını giyen çocuk

Adamın biri top oynamayı çok seven oğluna Messi'nin formasını almış. Çocuğu buna o kadar sevinmiş ki formasını hemen giymiş, uzun bir süre çıkarmamış. O kadar uzun giymiş ki kendini Messi sanmaya başlamış. Mahallede beraber oynadığı çocukları küçük görmeye ve kendisinin büyük bir futbolcu olduğuna inanmaya başlamış. Bir gün formasının havasını atmak için sokakta arkadaşlarının yanına gitmiş. Arkadaşları etrafını çevirmişler hemen ve sormaya başlamışlar:

-A kuzum, bu ne güzel bir forma böyle. Söyle bize sen Messi misin?

-Ya neyim ya. Tabi ki ben Messi'yim. Görmüyor musunuz formamı, nasıl da parıl parıl parlıyor. O hâlde biz şimdi sana ne diyeceğiz.

-Dünyanın en iyi futbolcusu, deyin.

-Dünyanın en iyi futbolcusu, bizim aşağı mahalle ile maçımız var ve bu maç bizim için çok önemli. Mutlaka kazanmamız lazım. Bizimle oynar mısın?

-Oynayamam, formam kirlenir.

-Futbolculuk formanda mı, yoksa sende mi?

-Formam olmazsa ben nasıl yaşarım?

-Vay zavallı futbolcu! Sen değeri kendinde değil, formanda bulmuşsun. Hadi senin yolun açık olsun.

-Evet sevgili çocuklar,

-Forma giymekle futbolcu olunsaydı, boyacı küpüne düşen tilki tavus olurdu. Yoksa siz o hikâyeyi duymadınız mı? O zaman hemen bir *Mesnevi* bulun ve hikâyenin güzelini oradan okuyun.

Bu hikâyenin uyarlanmış hâli. Bir de tamamen değiştirilerek yeniden kurgulanıp yazılan bir başka yöntem daha var. Burada *Mesnevi*'den iyice uzaklaşmakta, belirtilmediği takdirde anlaşılması iyice zorlaşmaktadır.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz.

1. *Mesnevi*'den hikâyeleri rastgele seçmemeli, çocuklar ve özellikleri göz önünde bulundurularak tespit edilmelidir.

2. Tespit edilen hikâyeler mutlaka bir yöntem belirlendikten sonra oluşturulmalıdır.

3. Hikâyelerin hangi yaş grubu için hazırlandığı mutlaka belirlenmelidir.

Burada yayınevlerine de büyük sorumluluk düşmektedir. Çocuk kitaplarında olması gereken sevecenliği, çekiciliği ve okunabilirliği sağlamalıdır.